

Takáts Péter

Az antropozófia szociális impulzusa és a Waldorf mozgalom

Gondolatok a hármas tagozódással kapcsolatban

Azt a szomorú tényt, hogy az emberiséget az életmódjából fakadóan elkoresosulás veszélye fenyegeti Rudolf Steiner már a múlt század elején jól látta. Erről egy előadássorozatában beszélt, melynek címe „A nevelés, mint a szociális változás ereje” (*Rudolf Steiner "Education, as a Force for Social Change" Anthroposophic Press, 1997, 9. o.*). Azt mondta, hogy az emberiséget modern életformájának köszönhetően, nagy veszélyek fenyegetik, és ennek három területen lesz súlyos következménye

1. a szellem elgépiesedése,
2. a lélek elnövényiesedése, és
3. a test elállatiasodása.

Nyugodtan mondhatjuk, hogy ezek a veszélyek azóta realitássá váltak és napjainkban rendkívüli mértékben fenyegetik az egész emberiséget. Nemcsak a reklámok által befolyásolt fogyasztás-centrikus életmód, a beteg gazdasági és társadalmi rendszer lélektusztító hatása, hanem a számítógép által átvett gondolkodás és az élelmiszerként elfogyasztott rengeteg műanyag, mind a test, a lélek és a szellem olyan mértékű károsodását okozza, amit Steiner a maga korában talán még nem is látott.

Steiner, miközben ezeket előre jelezte, egyben azt is remélte, hogy az általa látott veszélyeket majd el lehet kerülni. Erre az emberek úgy válhattak volna képessé, hogy megértik a szociális élet törvényeit és ezek között is különösen a szociális élet hármas tagozódásáról szóló gondolatait. Hallgatóinak gyakran azzal érvelt, hogy az emberek és a szociális élet jövője és egészsége függ attól, hogy sikerül-e megérteni és a gyakorlatban megvalósítani ezeket az összefüggéseket.

A mai világban körülnézve, jó 100 évvel Steiner szociális életre vonatkozó előadási után, láthatjuk, hogy sajnos nem sok ment át ezekből a gondolatokból a köztudatba. Hasonló módon a társadalomtudományok és a közgazdaságtan képviselői sem tudták felvenni gondolkodásukba azokat a gyógyító gondolatokat, melyek megvalósulásától Steiner szerint az emberek és a szociális élet jövője függ.

A piacgazdaságra épülő kapitalista modell és annak alapelvei mind a mai napig nem lettek megkérdőjelezve, minden emberi, társadalmi és környezeti katasztrófa és tragédia ellenére sem. Már az is megdöbbentő, hogy az elmúlt 100 évben antropozófiai körökben milyen korlátozott érdeklődést és reakciót váltottak ki Steiner szociális elképzelései. Az pedig egyenesen tragikus, hogy mennyire nem értették meg az antropozófiával foglalkozók Steiner aggodalmait a társadalmi területek terén. Így aztán némiképp érthető módon az antropozófia szociális impulzusából a mai napig igen kevés került be a közbeszédbe és vajmi kevés valósult meg belőle a világban.

Az antropozófus körök lanyha, korlátozott érdeklődése és a szociális kérdésekkel kapcsolatos alacsony aktivitása elsősorban annak tudható be, hogy ők Steiner szociális ideáit sokkal inkább egy programnak vagy utópisztikus modellnek gondolják, mintsem egy a mindennapi életünkben megvalósítandó koncepciónak. Sajnálatos módon sokféle tévhit terjedt el ezekben

a körökben a szociális törvényekkel kapcsolatban, így pl. olyanok, hogy a valóságra ezeket a törvényeket rá kell erőszakolni, vagy a hármas tagozódást meg kell valósítani.

Ezzel szemben be kell látnunk, hogy az antropozófia szociális törvényei és különösen a hármas tagozódás elvei, az ember szociális jövőjének formatív elvei, és annak az útnak az építőkövei, amely az emberiséget a XXI. század egészséges társadalmához vezetheti el.

Az antropozófia szociális impulzusa

Éppen ezért kell beszélnünk az antropozófia szociális impulzusáról, különösen olyan helyzetben, amiben a tisztelt hallgatóság van, akik a jövőben, Waldorf iskolákban tanárként kívánnak dolgozni. Ezek a közösségek az antropozófia szociális impulzusának fontos fellegetéi, illetve ennek kellene lenniük.

Ez az impulzus egy hatalmas szellemi lényel kapcsol össze bennünket, Michaellel, akitől az Antropozófia Társaság 1923-as megalapítására szolgáló hívás is kiindult. Az antropozófusok és mindazok számára, akik a Karácsonyi Ülés anyagát tanulmányozták, teljesen egyértelmű, hogy Rudolf Steiner ezen a találkozón Michaelnek új korszaként és az emberiség szellemi vezetőjeként történő megnyilatkozásáról beszélt. Ebben az egészben különösen fontos, hogy a Karácsonyi Ülés nyomán válhatott az Antropozófia Társaság az első olyan társasággá, ahol a Michael impulzus szociálisan felépítő módon működhet. Ennek oka éppen az, hogy egy olyan szellemi impulzuson alapszik, ami Krisztus birodalmához tartozik, és ezáltal hathat és működhet a szeretet, mint az emberek közötti legfőbb összekapcsoló erő, az emberi közösségekben.

Steiner előadásaiban azt hangsúlyozta, hogy az ember feladata a szociális életben ható törvények felismerése, és annak tudatosítása, hogy ezek éppen úgy hatnak a szociális életben, mint ahogyan a természeti törvények hatnak a természeti birodalomban. Erre a felismerésre alapozva az emberek feladata nem a hármas tagozódás megvalósítása, hanem olyan társadalmi intézmények és szociális formák megteremtése és működtetése, melyek figyelembe veszik ezeket a törvényeket és azok felépítő és embert támogató működését lehetővé teszik. Minden olyan szociális forma, közösségi működés, mely ezeket a törvényeket figyelmen kívül hagyja, esetleg azokat tagadja, az beteg, működése előbb vagy utóbb káoszba fullad. Ennek az állításnak igazságát napjainkban keservesen tapasztaljuk meg a saját bőrünkön, mind kis közösségekben, mind pedig társadalmi szinten!

Azt is több alkalommal kifejtette, hogy e szociális összefüggések megfelelő társadalmi formák megvalósulása az ember tudatosságától függ, hiszen ma, amikor az ember a szociális formák teremtője és alkotója, mindenkor tudatosságának mértékétől függ az, hogy a megismert összefüggéseknek mennyire tud teret engedni és a törvények megvalósulását mennyire teszi lehetővé a közösségben.

Steiner 1918-ban fogalmazott meg egy számomra igen sokat jelentő összefüggést, amit a szociális élet mottójaként ismerünk. A mottó szerint a mai modern korban csak az ember éber tudatossága által létrehozott szociális formák a helyesek és korszerűek. Vége annak, hogy az ember mások által rákényszerített szociális formákban éljen és a XXI. században az ember csak a saját aktív részvétele által formált szociális formákban tud egészségesen élni és dolgozni.

A mottó így szól: *„csak azt igaznak tekinteni, amihez az egyéni gondolkodásunk vezetett el, csak olyan szociális és társadalmi formákban mozogni, amit mi adunk saját magunknak - ez a mai idők nagy alaptörvénye.”*

Az ember története során soha nem szólhatott bele a szociális formák alakításába, mert azokat, mint adottságokat, egyszerűen felülről kapta. Igaz, hogy az uralkodókat, vagy Isten királyokat, akik korábban a szociális formák teremtői voltak a szellemi világok vezetői, és a Forma Urai szellemi impulzusokkal működtek közre egy adott korban az emberek tudatosságához legjobban illeszkedő szociális formák kialakításában. Ez a szellemi hatás az uralkodók beavatásán keresztül tudott működni és földi teremtő erővé válni, és ők így mindig pontosan tudták, hogy mire is van szüksége egy országnak és népnek.

A Forma Urai az ember fejlődésének egy pontján visszaléptek és elengedték az ember kezét, mert látták, hogy az ember tudatosságának fejlődésével képessé vált saját maga a megfelelő szociális formák kialakítására. Vagyis ezt a feladatot ránk bízta. Azaz, ma mi magunk vagyunk a bennünket körülvevő szociális formák teremtői! Ezért mondja a fent említett idézetében Steiner azt, hogy a mai idők nagy alaptörvénye szerint csak olyan szociális és társadalmi formákban szabad mozogni, amit mi adunk saját magunknak. Nem időszerűek és nem jogosak többé azok a szociális formák, melyeket az emberre felülről kényszerítettek rá!

Az emberiségnek tehát ma óriási hatalma és ezzel együtt óriási felelőssége is van. Ez a hatalom már nem csak a természeti világ átalakításában mutatkozik meg, hanem az őt körülvevő szociális világ megteremtésében is. Ezért mindennél fontosabb, hogy felismerjük és átérezzük felelősségünket egy egészséges és emberi szociális forma megteremtésében.

Az emberben a mai napig csak a természeti világok felett megszerzett hatalmának felelőssége tudatosult és ma még kevesen értik meg a szociális formák ember által történő teremtésének lényegét és fontosságát, ill. azt, hogy ezek a formák bizony visszahatnak az emberre. Azaz, ha az egészséges szociális renddel kapcsolatban kezdeményezések valósulnának meg a világban, akkor ez visszahatna nemcsak a természeti világokkal kapcsolatos viselkedésünkre, hanem a társadalom mindhárom területére, és az emberi szociális felelősségvállalás új korszakának beköszöntét hozhatná el. A jövőben így kialakuló új felelősséget Rudolf Steiner úgy írta le, hogy a halványuló szociális ösztön helyébe új, szellemiségen alapuló szociális megértés lép. Azaz a szociális világ együtt-teremtésének kérdésében új képességeket kell kialakítanunk és fel kell ismernünk ezzel kapcsolatos felelősségünket is. Ez az új felelősségvállalás köszön vissza a XXI. századi ember önrendelkezésre irányuló törekvéseiben és azokban a próbálkozásokban, melyeket részvételi demokrácia gyűjtőnév alatt ismerünk. Ezekben a tudatossá vált modern ember, saját szociális világának teremtője kíván lenni.

Ez egy olyan lényeges pontja az antropozófia szociális impulzusának, amit érdemes egy kicsit jobban megvizsgálni.

Steiner minden alkalommal hangsúlyozta, hogy az egészséges szociális formáknak nincsen helyes és egyedüli jó megoldása. Ezen a területen csak alapelvek, értékek és az emberi tudatosság létezik és minden, ami ezeknek megfelelő, az egyúttal jónak is nevezhető. Még akkor is, ha esetleg nem mindenben felel meg az egészséges működés alapelveinek, mert ezáltal éppen az emberi tudatosság további fejlődéséhez teremt lehetőséget. Amikor a beteg szervezetek a káosz felé közelednek, akkor ez ébresztő lehet alvó társaink számára is és megteremtheti a tudatosság fejlődésének lehetőségét.

A szociális életet négy fontos törvény szabályozza

Az eddig elmondottak elég jól érzékeltették, hogy miért is volt Steiner számára alapvető fontosságú az egészséges közösségi és szociális formák alapjainak és működési törvényszerűségeinek bemutatása és miért törekedett arra, hogy megismertesse az embereket az ezekben ható szellemi erőkkel és összefüggésekkel.

E törekvése során fogalmazta meg a szociális élet fontos törvényeit. Rudolf Steiner legalább négy különböző szociális törvényről illetve elvről tett említést élete során. Szociális természetűknél fogva az emberi tudatosság és a szociális formák kölcsönhatásáról szólnak. Fogalmazhatunk úgy is, hogy az emberek szociális életét négy fontos szociális törvény határozza meg, vagy szabályozza.

1898-ban, még a szociális kérdésekkel való foglalkozás kezdetén fogalmazta meg Steiner azt a szociális összefüggést, amit Alapvető Szociális Törvénynek nevezett (néha ezt szociológiai alaptörvényként is említik). Ez a törvény vagy elv az ember fejlődésével kapcsolatos és a történelmi fejlődés egyik fontos lényegére mutat rá, az individuális tudat megjelenésére és az ebből fakadó ellentétre: az individuális törekvések és a közösségnek való alávetettség ellentétére, ami egy egészséges közösségben egyensúlyban van.

Ugyanez az összefüggés érvényes egy kisebb emberi közösség fejlődésére is, ahol kezdetben az egyéni érdekek feláldozására van szükség ahhoz, hogy az indító, alapító erő hatni tudjon, majd a későbbiek folyamán egyre inkább előtérbe kerülnek a tagok egyéni szükségletei is. Most pedig oda kell eljutni, hogy a két egymással ellentétes erő egyensúlyba kerüljön, azaz az individuális törekvések és a közösségnek való alávetettség között harmónia, kiegyenlítődség jöjjön létre.

A törvény a következőket tartalmazza: *„A kultúra kezdetén az emberiség olyan szociális formákat igyekezett létrehozni, amelyekben az egyéni érdeket feláldozzák az egész érdekéért. Később a fejlődés oda vezetett, hogy az egyén egyre inkább felszabadult a közösség érdeke alól, és kibontakoztak az egyéni szükségletek és képességek.”* (GA 34)

1905-ben Steiner megfogalmazta a szociális étellel kapcsolatos második elvet is, a Szociális Főtörvényt. Ez elsősre egy elég bonyolult, és kicsit furán megfogalmazott törvény, melyben lényegében az emberi motivációra, különösen az emberi munkavégzés motivációjára utal. Arról szól, hogy mit is okoz, ha az emberi munkaerő árucikké válik, és nyomában az önérdék válik a gazdasági tevékenység ösztönző erejévé. A szabály alapján egyértelmű, hogy ezek nyomában szenvedés, szegénység és hiány jelenik meg a világban.

A Főtörvény így hangzik: *„Együtt munkálkodó emberek közösségének boldogulása annál nagyobb, minél kevesebbet tulajdonít magának az egyén saját munkájának eredményéből, azaz, minél többet ad le saját munkájának eredményéből társai javára és ezáltal saját igényeit már nem a saját teljesítményéből, hanem egyre inkább mások teljesítményéből elégíti ki.”* (GA 31)

Steiner szerint tehát egy olyan rendszer képes emberek közösségében „jólétet” produkálni, ott lesz kevesebb a mentális és fizikai betegség, azaz nagyobb a közösség boldogulása, ahol a munka és a munkabér elválik egymástól. Ezekben az esetekben az egyének az életükben

adódó döntéseket nem anyagi érdekeiket és bevételeik mértékét figyelembe véve hozzák meg, hanem saját képességeik és igaz motivációjuk alapján.

Ma számos közösség, csoport és iskola dolgozik világszerte Steiner Szociális Főtörvényével, és többnyire meg is látszik az eredménye. Ezekben a közösségekben beigazolódik mindaz, amit Steiner a Főtörvényben előrevetített és jól felismerhető módon a szolgálatkészség, az igaz motivációk, és a közösség érdekeinek figyelemben tartása uralkodik, és többnyire egyensúly van az egoizmus és az altruizmus között. Érdekes megfigyelni, hogy ma Európa szerte egyre nagyobb mértékű törekvés van arra nézve, hogy ez az elv szélesebb körben megvalósuljon és mind az Európai Unióban, mind pedig Svájcban kezdeményezések indultak a munka és a munkabér szétválasztásra, az alapvető emberi jogként elismerendő feltétel nélküli alapjövedelem bevezetése nyomán.

Rudolf Steiner 1919 és 1920 között megfogalmazta a szociális szféra hármas tagozódásának gondolatát. Ezt akkor, mint egy olyan magot vetette el, ami egy jövőben ható, lehetséges erőként jelenik majd meg a szociális szférában, és egy jövőképként áll tudatos emberek előtt, segítve őket abban, hogy milyen feltételeknek megfelelő szociális formákat teremtsenek.

A hármas tagozódású szociális rend elveit több előadásában is kifejtette, de számunkra a legjobban és legerőteljesebb módon összefoglalni vagy megfogalmazni így lehet: *Egy csoport, egy intézmény illetve egy társadalom egészsége annál jobb, minél inkább megvalósul benne három elv: szabadság a szellemi és a kulturális életben, egyenlőség a jogok és a felelősség tekintetében, és testvériség a munka és a gazdasági élet területén.*

Steiner szerint, ha ez a három elv megvalósul, akkor az ezen elvek szerint működő csoportok, intézmények, illetve társadalmak kreatívabbak, egészségesebbek, elkötelezettebbek és tagjaik elégedettebbek lesznek, mintha ezen elvek egyáltalán nem vagy csak részben valósulnak meg és működnek.

A „szabadság, egyenlőség, testvériség” három minősége az 1789-es francia forradalom idejéből származnak, akkor kerültek be a köztudatba. Ez akkor még abból az ősi tudásból fakadt, amelyik az egészséges társadalom által megvalósítandó minőségeket tartalmazta. A forradalmárok, ezeket intuitív módon ismerték fel és ez nagy lelkesedést váltott ki nemcsak belőlük, hanem azokból is, akik azt meghallották. Azt azonban már nem tudták, hogy hogyan kell ezt a három minőséget megfelelő módon összekötni az emberrel és természettel és így azt sem tudták felismerni, hogy az egyes minőségeket melyik társadalmi területen kell megvalósítani. Ezáltal a felismerésekből nem tudott olyan jövőkép létrejönni, amelyek alapján az emberek valódi, konkrét tennivalókat fogalmazhattak volna meg maguknak.

Rudolf Steiner volt az, aki végül e három minőségben rejlő társadalomformáló erőt felismerte és élővé tette. Először is megmutatta, hogy minden ember már önmaga is, mint hármas tagozódású lény van jelen a Földön és ebből a három minőségből minden tagjához egyet-egyét hozzá lehet rendelni. Majd bemutatta azt is, hogy amiként az emberi lények természetüknél fogva hármas tagozódásúak, úgy az emberek által teremtett szociális képződmények (csoportok, szervezetek és a társadalom) is hármas tagozódásúak. Ezt a modern tudomány is felismerte és a rendszerelmélet ma úgy fejezi ki, hogy „az ember által létrehozott rendszerek, az ember tulajdonságaival rendelkeznek.”

Ehhez a két felismeréshez nem is kell komoly előzetes iskolázás, elegendő az, ha az emberben egészséges és előítéletektől mentes ítélő erő él. Tehát ha alaptermészetünk hármas

tagozódású, azaz van testünk, lelkünk és szellemünk, továbbá rendelkezünk a gondolkodás, érzés és akarat képességével, és mi hozzuk létre a társadalmi formákat, akkor ezek az emberi sajátságok beépülnek minden szociális formába.

Tehát az ember gondolat – érzés – akarat hármassága visszatükröződik a szociális formákban és ennek megfelelően három részből áll. Ezért a szociális formáknak van egy szellemi része, alrendszere, ami abból fakad, hogy az ember egy szellemi lény, van a szociális formáknak egy szociális alrendszere, ami az embereket összekapcsoló alrendszer, amely az ember lelki, érzelmi minőségével áll kapcsolatban, végül pedig a szociális formáknak van egy gazdasági alrendszere, mely az ember akaratí szférájával áll kapcsolatban, melyben az embernek az anyagi világgal való kapcsolata jelenik meg.

A jövőben ezzel a kérdéssel bizonyára nagyon sokszor fognak foglalkozni, ezért azt hiszem, a legfontosabb az lenne, hogy ezt a képet, amit Steiner elénk rajzolt egészen egyszerűen bemutassam.

Az első és legfontosabb, hogy ebben a képben egy olyan társadalmi berendezkedést rajzol elénk, ahol a hagyományos értelemben vett hatalmi centrumok nincsenek többé, ahol ezért nincsenek egymás fölé és alá rendelt akár szellemi, akár hatalmi szintek. Ez a kép egy olyan társadalmi berendezkedést mutat nekünk, amelyben az előbb említett három nagy, autonómiával rendelkező alrendszer, szféra található, melyek között az embernek állandó egyensúlyt kell fenntartani.

Nemcsak a világegyetemben, hanem a szociális formák területén is igen fontos az egyensúly! Ezért mielőtt a három területre lépnénk, ennél az egyensúlynál álljunk meg egy pillanatra, és nézzük meg, miként jelenik meg az egyensúly az ember által teremtett szociális formákban. Míg a természeti világokban a teremtő erők gondoskodtak az egyensúly kialakulásáról és állandó fennmaradásáról, addig a szociális formák területén ez a tudatos ember feladta. Folyamatosan egyensúlyoznunk kell, ezért számos antropozófus nevezi az embert nemcsak a szociális élet művészenek, hanem egyensúlyozó művészenek is. Állandóan egyensúlyt kell fenntartanunk a túl sok és a túl kevés között, vagy szellemi összefüggésekkel kifejezve, Lucifer és Ahriman hatása között.

Miközben a három szféra egyensúlyáról gondolkodunk és gondoskodunk, folyamatosan figyelembe kell venni azt is, hogy itt valójában az ember tulajdonságai és törekvései ill. a közösség céljai és elvárásai között fennálló ellentétekben kell az egyensúlyt fenntartani, mégpedig

1. az egoizmus és az önzetlenség között,
2. az egyéni törekvések és a közösségi érdekek figyelembevétele között,
3. és az emberben jelenlévő szociális és antiszociális erők között.

Most pedig nézzük meg a három szféra jellemzőit.

Az első egy önmagát szabályozó szellemi szféra, melynek feladata, megteremteni és folyamatosan biztosítani az emberek számára azokat a feltételeket és lehetőségeket, melyekkel képességeiket a lehető legjobban kifejleszthetik. Ezért a szabadság erejéből kell az ember szellemi életének táplálkoznia, és a szellemi szféra berendezkedésének olyannak kell lennie, hogy aki részt vesz benne, az szabadnak érezze magát és szabadon tevékenykedhessen, illetve ha akarja, szabadon visszaléphessen.

Ez a szféra jelen van minden olyan területen, ahol emberek egymással együtt dolgoznak azért, hogy képességeiket szociálisan gyümölcsöztessék. Ugyanakkor azt is jelenti, hogy mindenhol, ahol az emberek a saját egyéni képességüket akarják más emberek javára termékkennyé tenni, ott az ellenvélemények és hatalom minden módja és formája a képességek kibontakoztatását rontani fogja és a gyengülésükhöz fog vezetni.

A második egy önmagát szabályozó, de minden „szavazatra jogosult” állampolgár által támogatott, jogi szféra. Ez a szféra a szociális élet minden területén megjelenik, ahol emberek egymással valamilyen kapcsolatba kerülnek. Ahol emberek valamit megígérnek, egymással valamiben megállapodnak, szabályokat alkotnak, törvényeket hoznak létre vagy megszüntetnek. Ebben a szférában az egyenlőség erejéből kell az embereknek az egymásiránti jogok és köteleességek szabályozását megoldani. Egy emberi közösségben, vagy munkacsoportban a jogokon és köteleességeken túlmenően még az információhoz való jutás tekintetében is mindenki egyenlő.

Miután a jogi szférában minden ember egyenlő, ezért minden olyan törekvés, amellyel a hatalomból fakadó egyenlőtlenséget, a diszkriminációt vagy a privilégiumokat akarják bevezetni, károsítja a szociális szféra fejlődését. Ez pedig teljesen független attól, hogy adott pillanatban éppen gazdasági folyamatokat rendeznek-e el, szellemi munkát szerveznek-e meg vagy pedig a szociális élet folyamatait szabályozzák.

Végül a harmadik terület, egy önmagát szabályozó gazdasági szféra, amelynek a feladata csak és kizárólag az árutermelés, az árak szétosztása és a fogyasztással való foglalkozás. Feladata egyszerűen megfogalmazva, az emberi igények kielégítése. A gazdasági szférát az embereknek a testvériség erőiből kell berendezni, megalkotni.

Azaz a gazdaságban megtermelt áruknak és szolgáltatásoknak a másik ember valódi és reális igényeit kell kielégíteniük. Ezért a kérdésnek, a problémának, amit a gazdasági szféra megold - értelmesebbnek és a másik emberrel, az ő igényeivel kell kapcsolatban állnia. Minden olyan helyen, ahol a termelésben a másik emberek iránti érdeklődés helyébe a saját haszon lesése lép, ott a gazdasági szféra egészségét károsítják meg.

Az sem véletlen, hogy Rudolf Steiner ezeket, mint erőket jellemezte és írta le, és mint ilyeneket helyezte el a hármas tagozódású szociális organizmust bemutató kép középpontjába. Ez a három erő, a Steiner által javasolt szociális formában, gyógyító módon tud hatni a szociális organizmus fejlődésére. De azokban az esetekben, amikor a fentiekben ismertetett határokat nem veszik figyelembe, átlépik, vagy az egyes szférákat a másik kárára elhanyagolják, vagy az egyik szféra a másik vagy a másik kettő működésébe belefolyik, beleszól, akkor az egyébként gyógyító erők pusztító erőkké alakulnak át és megsemmisítő módon hatnak a szociális szférában.

Sajnos, ezt, számos Waldorf közösségben voltak kénytelenek tanárok és szülők, a saját bőrükön, megtapasztalni. Ennek vagyunk szenvedő alanyai ma társadalmi szinten is, amikor a beteg társadalmi formákban (az egyik szféra a másik feletti hatalom megszerzéséért küzd és igyekszik azt totális ellenőrzése alatt tartani), ezek az erők pusztító erőkként hatnak és krízist krízisre, tragédiát tragédiára halmoznak.

Hiszen mi is történik ma a világban? Ma az ember úgy gondolja, hogy a szabadság erejét kell mind a három szférában kifejtenie. Ennek pedig igen súlyos következményei vannak, mert

- ha a szabadság a gazdasági szférában akar hatni, akkor a féktelen liberalizmus jelenik meg, mind a termelői, mind pedig a fogyasztói oldalon és pusztító erőként tönkre tesz mindent maga körül, miközben a gazdaság pénzügyi hatalmával rátelepszik a jogi és a szellemi szférára és a maga érdekei szolgálatába állítja azt,
- ha a szabadság a jogi területen hat, akkor ez oda vezet, hogy a szférára egyre inkább az önkény és a jogfosztottság lesz a jellemző, és a törvénykezés egyre inkább a gazdasági érdekek szolgálatában áll,
- egy ilyen módon beteg gazdasági és jogi szféra mellett a szellemi szféra sem tud megfelelően működni és ezért ott a szabadság korlátozása és a demokratikus berendezkedésnek egyfajta diktatórikus jellege jelenik meg.

Az 1989 előtti történelmünk egy másik beteg társadalmi berendezkedést hozott, amikor az egyenlőség akarja erejét más szférákban is kifejteni. A szocializmusban ezért a szellemi életben a bürokratizálódás, a szellemi munka ellaposodása és az elidegenedés jelent meg. Míg a gazdasági életben miközben a pazarlás uralkodott el, a gazdaság képtelen volt az emberi igényeket megfelelő módon kielégíteni. Természetesen, ezek a beteg szférák visszahatottak a jogi szférára és ezért az egyenlőség minősége ott jelentős mértékben sérült.

Ezért be kell látnunk, hogy mind a három minőségnek megvan a maga saját területe, amit soha nem szabad szem elől téveszteni!

A Steiner által egy egészséges társadalmi berendezkedésről felrajzolt képnek van még néhány speciális tulajdonsága. Ezek:

1. maga a kép olyan egyszerű, hogy minden ember könnyen, nehézségek nélkül meg tudja érteni,
2. az embereknek teljesen szabad kezet ad, mert ez a kép nem rögzít semmiféle normatívákat, nem ad programokat, nem sorolja fel a tennivalókat vagy mindenhol használható struktúrákat,
3. de azt határozottan a mai emberek tudomására hozza, hogy a mi időnkben már nem lehet akárhogyan cselekedni, mert minden tettünknek jól meghatározható és mindenki által megismerhető szociális következménye van.

Az eddig ismertetett Alapvető Szociális Törvényen, a Szociális Főszabályon és a Hármas Tagozódás Törvényén kívül Rudolf Steiner még megfogalmazta a Szociáletika mottójaként ismert összefüggést is. Antropozófus intézményekben, gyakran dolgoznak ezzel a mottóval, mert ebben Steiner az egyén és a közösség közötti kapcsolat lényegét ragadja meg, és belső iskolázás révén létrejövő új szociális képességek szükségességét mutatja meg. Erre azért van szükség, hogy észlelni tudjuk a közösség és tagjainak szükségleteit.

A Szociáletika mottója: *„Gyógyír csupán az, ha az egész közösség az egyes ember lelkének tükrében képződik, s a közösségben az egyes ember lelkének ereje hat”*. Ebben Steiner arra utal, hogy az egyének képessége vagy ereje csak akkor működhet a közösség javára, ha a közösség tudatosan, azaz a hármas tagozódás szerint szervezett, mert az egyének hármas tagozódású szervezeti és szociális formára van szüksége ahhoz, hogy egészséges módon tudatosíthassa lelki erőit, és ezeket az erőket a közösség szolgálatába állíthassa.

Ezzel ha nagyon röviden is, de áttekintettük azokat az alapvető törvényeket és összefüggéseket, melyeket Steiner adott számunkra. Ezáltal megnyílt a lehetősége annak, hogy tapasztalati tanulás révén – azaz a gyakorlat területén – felfedezzük és megtapasztaljuk az egészséges társadalom alapelveit.

Nem tanulmányozni, hanem benne állni

Steiner úgy vélte, hogy ezeket a törvényeket, az általa megfogalmazott összefüggéseket nem tanulmányozni kell. A szociális megértéshez, és ahhoz hogy az ember az antropozófia szociális impulzusának megvalósulását elősegítő módon, teremtővé tudjon válni a világban, teljesen benne kell állni a szociális életben, és tenni kell. Steiner ezt úgy fejezi ki, hogy a valóságban „*benne kell ülnünk, mint egy kémcsőben*” és részévé kell válnunk a szociális életnek, és megteremtteni azt, amit akkor és ott helyesnek tartunk.

Ez egy rendkívül speciális helyzet, ami egyszerűen abból adódik, amit a korábban már idézett mottó is kifejezett. A mai idők alaptörvénye szerint csak olyan szociális és társadalmi formákban szabad mozogni, amit mi adunk saját magunknak. Erre az emberiség történelmében eddig még nem volt példa, így az a fura helyzet állt elő, hogy egy időben vagyunk egy kísérlet – minden tapasztalatot nélkülöző – megtervezői és végrehajtói, valamint alanyai is! Ez aztán gyakran okozza azt a jelenséget, amit szociális kísérletek esetében gyakran átélünk, hogy az árnyék hamarabb jelenik meg, mint a fény. Ennek tudatában, átélni azt, hogy egy Waldorf iskolában, egy szociális kísérlet részesei vagyunk, igen fontos, mert különben soha sem leszünk képesek megérteni azt, ami egy Waldorf iskolában történik.

Amikor az ember egy ilyen szociális kísérlet részese lesz, akkor célszerű felvenni a kutató és kísérletező ember hozzáállását. Azt minden kutatással foglalkozó ember tudja, hogy egy kísérlethez türelemre, kitartásra és erőre van szükség. Soha sem remélheti az ember, hogy az eredmény azonnal és minden erőfeszítés nélkül az ölébe hullik. A kísérletező ember útját bukások, tévedések, problémák és gondok szegélyezik, ami ennek az útnak, természetesen velejárója. A szociális kísérletek megtervezőinek, végrehajtóinak és alanyainak, azaz a modern embernek, ezért meg kell értenie, hogy

1. a hibázás nem rossz, mert abból tanulni lehet, sőt kell,
2. a kísérleteket tudatosan és megtervezetten kell lefolytatni,
3. a kísérletek eredményeit folyamatosan ki kell értékelni,
4. egy bukás után át kell élnie az újrakezdés örömét.

Azt, amit Steiner úgy mondott, hogy a szociális megértéshez arra van szükség, hogy „beleugorjunk a dolgok sűrűjébe”, azt ma a szervezetek fejlődésével foglalkozó szakemberek „tapasztalatainkból történő tanulás”-nak neveznek. Mivel ma a világban több ezer, ha nem tízezer antropozófiával kapcsolatos csoport, közösség és intézmény működik, ezért ezek hatalmas lehetőségeket kínálnak a kísérletezésre, tanulásra és fejlődésre! Ezek a közösségek lehetőséget adnak az elvek és eredmények folyamatos tesztelésére, kiváló terepei az egyéni és közösségi szociális tanulásnak. Ezen közösségek tapasztalata és belátása, amellyel már rendelkeznek, minden eredményük - kulturális, szociális és gazdasági területen, hatással van a társadalmunkra is, még akkor is, ha ennek hatása azonnal még nem látható.

Ráadásul, amikor valaki Waldorf tanárnak jelentkezik, ritkán van ezek tudatában és sokan megdöbbenve tapasztalják a kísérlet nyomán az iskolák szociális életben megjelenő valamennyi gondot, vitát, veszekedést és ellentétet. Ami pedig ennek az útnak a természetes velejárója. De ennek értelmét és lényegét csak az eddig elmondottak fényében láthatjuk be, mert egyébként csak az üres, „a Waldorf iskolákban mindig veszekednek”, szöveg marad magyarázatképen.

Steiner, éppen ezek miatt javasolta már az első tanári közösségeknek azt, hogy foglalkozzanak komolyan az emberek közötti konfliktusok jelentésével és megoldásával,

valamint a közösség tagjai közötti bizalom kérdésével. Ez utóbbi különösen erősen összefügg a feladatok delegálásának és ellenőrzésének kérdésével.

A Waldorf mozgalom és az antropozófia szociális impulzusa

Az első Waldorf iskola alapítása egy dohánygyár munkásainak kérésére történt, ennek ellenére az egész Waldorf mozgalom szoros kapcsolatban van az antropozófia szociális impulzusával, és a társadalmi hármastagozódás ideájával! Steiner a Waldorf iskolákkal kapcsolatban azt remélte, hogy ezek az iskolák az antropozófia szociális ideáinak gyakorló terepei is lesznek majd. A társadalom fejlődésével kapcsolatos minden reményét a Waldorf mozgalomba helyezte, és úgy gondolta, hogy egyetlen diáknak sem lenne szabad a Waldorf iskola 12. osztályát úgy elhagynia, hogy a szociális szféra hármastagozódása “ne ivódna bele a csontjaiba, mint a szorzótábla”.

Ugyanakkor 1919-ben már látta, hogy ez a vágya nem fog valósággá válni és ezért előre jelezte, hogy “amennyiben iskoláinkban továbbra is csak tanítani, és a szociális kérdésekről pedig gondolkodni fognak”, és ez nem változik meg, akkor „30 év múlva Európánk kipusztult lesz”, azaz, ha nem vagyunk képesek „gondolkodásunkat a fizikai világból a szellemi világokhoz átalakítani”, akkor “Európában morális süllyedés fog bekövetkezni”. Sajnos akkor nem sikerült a szociális impulzussal kapcsolatban hozzáállásunkon változtatni. A kérdés már csak az, hogy miként is állunk ezzel napjainkban?

Miközben igaz, hogy Steiner nem gondolta, hogy a szociális hármastagozódás elveit a Waldorf iskolák szervezetére közvetlenül is alkalmazni kellene, ezzel egy időben az is igaz, hogy nem létezik a Földön olyan szociális organizmus, melyre a hármastagozódás törvénye nem lenne érvényes. Hiszen éppen Steinertől tudjuk, hogy minden emberek által alkotott szociális formának van szellemi, szociális és gazdasági szférája. Így aztán a Waldorf iskolákra is igaz az, hogy

1. Az emberek kreatív együttgondolkodásának annál több az eredménye, annál több gyümölcsöt képes hozni a közösség számára, minél jobban tud a szabadság elve a szellemi szférában érvényesülni.
2. A közösségek által hozott szabályok és megállapodások annál jobban képesek kötni az embereket, minél jobban érvényesül a közösségben, a szabályok megalkotása során, az egyenlőség elve.
3. Egy közösség annál jobban tudja az emberi igényeket szolgálni, minél jobban érvényesül a közösségi tevékenység területén a testvériség elve.

A Waldorf iskoláknak éppen a fenn idézettek miatt is olyan közösségekké kellene válniuk, ahol az emberek új szociális formákkal kísérleteznek, újakat építenek, olyanokat, melyek nem hierarchikusak! Más szavakkal megfogalmazva, olyan új szociális formákat kellene kialakítani, melyek a Krisztusi értékekre kell épülniük, azaz a szeretetre, az egymás iránti őszinte érdeklődésre és a másik ember megértésére. Ebben az esetben a Waldorf közösségek elvetik azokat a magokat, melyekből a jövőben Krisztus, Michael és Sophia által inspirált és a szeretetre, az intelligenciára és a bölcsességre épülő közösségek tudnak a világ minden részében kialakulni. Bár ennek az ideje még messze van, de be kell látnunk, hogy mi most a küzdelmes magvetés korszakában élünk.

Az iskolák öngazgatása

Steiner az iskoláktól egy szociális hatást várt, de azt is remélte, hogy a Waldorf iskolákban tanító tanárok képessé válnak az öngazgatásra. Ezt azért tartotta fontosnak, mert úgy látta, hogy csak ez által tudnak az iskolák, mint a szellemi élet intézményei, megszabadulni attól a politikai befolyástól, ami az állami beavatkozás nyomán keletkezik és ráadásul csakis a gazdasági élet érdekeit veszi figyelembe. Ezért úgy gondolta, hogy a tanároknak lehetőség szerint képessé kell válniuk arra, hogy az iskolát önállóan irányítsák, mert egyedül ez lehetővé teszi azt, hogy a döntések során csakis a pedagógiai szempontok legyenek a meghatározóak.

Miközben ezt várta el a tanároktól, ezzel egy időben létrehozta és szervezte a „Waldorf Iskolák Egyesületét” is, aminek feladata az oktatás népszerűsítése és támogatások gyűjtése volt. Ebben az egyesületben a szülők, az iskolák barátai és támogatói voltak a tagok és ez a kettősség a mai napig fennmaradt. Ugyanis a világ szinte valamennyi Waldorf iskolájának van egy egyesülete, ahol a szülők, barátok és néha a tanárok is tagok, és ezek az egyesületek azok, akik az iskola működését biztosítják. Magyarországon ilyen egyesületek végzik a fenntartói munkát és ebben a szülők szinte mindenhol tagok is.

Amennyiben, egy kicsit leegyszerűsítve akarom kifejezni a dolgot, akkor azt lehet mondani, hogy míg a tanárok feladata a gyermekek helyes inkarnálódásának elősegítése, azáltal, hogy a Waldorf pedagógia módszereit alkalmazzák, addig a szülők feladata az iskola inkarnálódásának biztosítása, azáltal, hogy a működéshez szükséges feltételeket biztosítják.

Az öngazgatás kérdésének vizsgálata során azt is figyelembe kell venni, hogy Steiner mindig az egészséges szociális formákhoz vezető utakat kereste és azok lehetőségét kutatta. Azaz, mindig a helyes emberi kapcsolatok voltak fontosak a számára, ezért egy Waldorf iskola esetén számunkra is egyértelműnek kell lennie, hogy mi lehet a tanárok és a szülők közötti helyes kapcsolat alapja.

Nem hiszem, hogy tévedek akkor, ha azt mondom, hogy a szülők egy Waldorf iskolában a tanároknak olyan társai, partnerei, akik megértik, hogy a pedagógiai kérdésekben a tanár teljesen szabad, és abba sem szülői, sem gazdasági érdekek nem szólhatnak bele. A szülők bizalma a tanárok felé a hatékony és sikeres oktatás alapja. Eközben a tanárok is belátják és megértik, hogy a szülők együttműködése és támogatása nélkül az iskola nem tud létezni, és végső soron a szülők azok, akik az iskolát fenntartják és működését lehetővé teszik.

Ebben pedig már megmutatkozik a hármas tagozódásnak az eredeti, társadalmi rendtől egy kicsit eltérő formája, ami egy jól működő Waldorf iskolában van jelen. Ugyanis a fenti gondolatmenetet követve egy iskolának van:

1. egy Tanári Kollégiuma, amely az iskolában folyó pedagógiai munka középpontja,
2. egy adminisztratív központja, egy adminisztratív munkát végző munkatársi gárdája, amely munkájával egyaránt szolgálja a tanárokat és a szülőket,
3. és egy fenntartó testülete, egy egyesülete, melynek tagjai többnyire a szülők, de néha a tanárok egy része is részt vesz a munkában, és ennek a feladata az iskola egészséges működéséhez szükséges feltételek biztosítása.

Az iskola működéséhez, ennek a háromnak az egyensúlyát kell biztosítani, ezek határait kell megfelelően meghúzni, az egyes területeken a feladatokat és felelőségeket egyértelműen

megfogalmazni és az egyes szférák önállóságát úgy biztosítani, hogy közben szorosan együttműködnek egymással.

Minden próbálkozás ellenére Steinernek az a vágya, hogy a tanárok önállóan váljanak képessé az iskola adminisztratív tevékenységének irányítására és a gazdasági feladatok ellátására is, és a döntések a tanári kollégiumban szülessenek meg, sajnos ma egyáltalán nem, vagy csak igen nehezen valósítható meg. Ennek egyik oka az, hogy a mai bonyolult világban minden szervezet a törvények és rendelkezések szinte átláthatatlan tengerében vergődik. Éppen ezen törvények és rendeletek átláthatatlansága kíván meg a döntéshozóktól olyan gazdasági és pénzügyi képességeket, amit a tanárok ma egyszerűen nem tudnak megszerezni. Ez pedig már önmagában erősen behatárolja egy tanár felelős döntéseinek körét.

További korlát ennek a célnak az útjában az, hogy egy Waldorf iskolában a tanárok elsősorú feladata a gyermekek nevelése, a Waldorf pedagógia alkalmazása. Ez már önmagában olyan sok feladattal és kihívással jár, hogy csak az oktatással kapcsolatos feladatokat is szinte lehetetlen a munkaidőbe besűriteni. Amikor, valaki időben így be van szorítva, hogy alapfeladatának megfeleljen, akkor sem ideje, sem pedig türelme nem marad olyan kérdések megismerésére és a helyes döntések meghozatalára, melyek meghaladják képességeit és kompetenciáját.

Az ECSWE Waldorf alapelvei tökéletesen megmutatják ezt, hiszen a felsorolásban csak a tanítás és a működés kapcsán annyi feladat szerepel, aminek egy ember még 24 órás munka mellett is nehezen tudna megfelelni. Ugyanis ezek szerint egy Waldorf tanárnak a tanítást hivatásnak, a szaktudást egy ösvénynek és művészetnek kell tekintenie, és ennek értelmében kell a tanároknak élni, dolgozni és fejlődni.

Eközben minden tanár munkálkodik még saját személyes és szakmai fejlődésén, egyéni és főiskolai kutató- és tanulmányi munka által, valamint a tanárok törekednek arra, hogy kifejlesszék képességüket az önértékelésre, illetve a hatékony tanításhoz szükséges alkotóképességgel és erővel való feltöltődésre. Ezekon kívül a tanárok feladata „már csak” a külső és a belső közösségi kapcsolatok ápolása és fenntartása is, mert ezen keresztül tud a Waldorf oktatás szemléletmódja rezonálni a helyi kultúrára és feltételekre, ill. a tanárok vezetésével az iskolák aktívan részt vesznek saját helyi közösségeik életében. Ehhez szorosan kapcsolódik, hogy a kapcsolati tudatosság fejlesztése különösen jellemző a tanárookra.

Ebből azt hiszem mindenki számára látható, hogy ma a tanárok a legjobb akarat mellett sem rendelkeznek elegendő idővel a gazdasági feladatok ellátására, de nem rendelkeznek azokkal a gazdasági képességekkel és pénzügyi ismeretekkel sem, melyek a közösség sikeres működtetéséhez szükségesek. Azaz nyilvánvaló, hogy ennyi elvárás, feladat és pedagógiával kapcsolatos tennivaló mellett be kell látni, hogy a tanárok képtelenek a gazdasági és pénzügyi feladatoknak is megfelelni. Az, aki úgy gondolja, hogy ma a tanítás és az iskola irányítása is magas színvonalon és hiánytalanul végezhető lenne egy tanári kollégium tagjai által, az vagy téved, vagy túlbecsüli önmaga és kollégái képességeit, de semmi esetre sem veszi figyelembe a realitásokat.

Így jogosan merül fel a kérdés: mit lehet ebben a helyzetben tenni? Hogyan lehet azt a formát biztosítani, melyben a Waldorf iskola működőképes marad és közben a pedagógiai munka szabadsága sem sérül? Mit lehet tenni annak érdekében, hogy többnyire a konferenciák végére maradó közösségi, gazdasági és gazdálkodási kérdések is megfelelő teret és figyelmet

kapjanak? Nem beszélve arról a nem elhanyagolható elvárásról, hogy az iskolának közben meg kellene felelnie az antropozófia szociális impulzusának is.

Ezt a kérdést ma a világban működő Waldorf iskolák többnyire úgy oldják meg, hogy olyan közösségeket hoznak létre, ahol a tanárok és a szülők aktívan részt vesznek az iskolai közösség életében, és a feladatok ellátásában. A feladatokat szétszítják egymás között, és mindkét fél viseli a ráosztott szerepeket, felelőségeket. Közben önállóan, de mégis a közösség tagjaival együttműködésben, hajtják végre az így kapott feladatokat, majd a végén visszaillesztik a folyamatra.

Ezekben a közösségekben a tanárok és az adminisztratív munkatársak egy közös tanácsadó testületet alkotnak, amely az oktatásért és az iskolában folyó tanulás minőségéért napról-napra viseli a szakmai felelőséget. Az adminisztratív munkatársak persze nem csak a tanárokat, hanem az iskola működtetésében aktív feladatokat vállaló szülőket is szolgálják. Ezek az iskolák (és persze az óvodák is), olyan igazgatási és vezetési modellre törekszenek,

1. amely együttműködő,
2. amelyben a felelőségek és a számon kérhetőség meghatározott,
3. és ezeken átlátható módon osztozik az egész közösség minden tagja.

Az antropozófia szociális impulzusának megfelelő közösségi működés mindezek által biztosítható és így a közösség képessé válik a Michael impulzus befogadására. Amennyiben képesek vagyunk egy Waldorf közösségre úgy tekinteni, ahol a közösség tagjai a jövő új szociális formáin dolgoznak, ahol az intelligenciát (Michael), a bölcsességet (Sophia) és a szeretetet (Krisztus) a közösségi működés központi erőiként tekintik, akkor lehetőség nyílik arra, hogy a Steiner által elképzelt új szociális formák jöjjenek létre.

2013. szeptember